

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Flexibele burgers? Amsterdamse jongvolwassenen over lokale en nationale identiteiten

van der Welle, I.C.

Publication date
2011

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van der Welle, I. C. (2011). *Flexibele burgers? Amsterdamse jongvolwassenen over lokale en nationale identiteiten*.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Hoofdstuk 3

ONDERZOEKSAANPAK

Onderzoeksvragen, centrale begrippen
en methoden

3. ONDERZOEKSAANPAK

Onderzoeksvragen, centrale begrippen en methoden

Integratievraagstukken zijn in Nederland steeds vaker identiteitskwesties en onderwerp van discussie in de politiek en in de media. De verschuivingen in het Nederlandse integratiedebat bleven niet onbelicht (bv. Duyvendak e.a. 2008a/b, Tonkens e.a. 2008). Er zijn recent echter weinig onderzoeken uitgevoerd naar de betekenis die jongeren geven aan de nationale identiteit en hoe hun Nederlandse identiteit zich verhoudt tot andere territoriale identiteiten, zoals de stedelijke identiteit en de herkomstlandidentiteit. Ook was er weinig aandacht voor de relatie tussen het Nederlandse integratiebeleid en het beleid van de herkomstlanden en wat dit betekent voor tweede generatie migrantenjongeren.

Studies waarin het thema identificatie met Nederland wel aan de orde komt zijn de afgelopen jaren vooral gedaan binnen een integratiekader. Identificatie met Nederland is dan, naast sociaaleconomische positie en participatie, één van de aspecten van het integratieproces. In de grootschalige surveys die worden gebruikt voor de jaarlijkse rapportages over de integratie van etnische minderheden in Nederland (bv. Gijsberts & Dagevos 2009) wordt bijvoorbeeld gevraagd naar de identificatie van allochtonen met de eigen etnische groep en identificatie als Nederlander. Er is echter, zowel als het gaat om de autochtone als om de allochtone groep, weinig aandacht voor de achterliggende gedachten. Waarom geven mensen bepaalde antwoorden? En wat betekent het Nederlanderschap voor hen nu eigenlijk? Of herkennen jongeren zich in de identiteitslabels die beleidsmakers en politici gebruiken? In deze nationale integratiestudies blijft de specifieke lokale integratiecontext van de Nederlandse grote steden veelal onderbelicht. Een aantal studies hebben wel enige aandacht besteed aan de identificatie van jongeren met de stad, maar wat nu precies de rol nu precies van de stedelijke identiteit is, blijft onbeantwoord (bv. Entzinger & Dourleijn 2008).

Veel emigratiestaten voeren een actief beleid ten aanzien van hun bevolking in het buitenland, het zogenaamde *diaspora-engagement* beleid of kortweg diasporabeleid. Desondanks hebben slechts enkele wetenschappers zich tot nu toe beziggehouden met een systematische verkenning van het diasporabeleid van emigratiestaten (Gamlen 2008, Brand 2005). De vraag hoe dit beleid zich verhoudt tot het integratiebeleid in het woonland en welke conflicten dit mogelijk met zich meebrengt voor de tweede generatie migrantenjongeren is nog grotendeels onbeantwoord. Wel zijn er verschillende studies die de

dubbele nationaliteit bekijken. Deze studies kijken echter hoofdzakelijk vanuit een beleidsperspectief naar dubbele nationaliteit (Bauböck e.a. 2009, Faist 2007, Hansen & Weil 2002, Spiro 2002) en beantwoorden niet de vraag hoe burgers hun nationaliteiten gebruiken en beleven, en er is weinig aandacht voor de relatie tussen de nationaliteiten. Is het inderdaad zo dat de nationaliteit van het woonland actief is en de andere nationaliteit slechts op de achtergrond aanwezig is, of gaan mensen heel bewust en strategisch om met hun nationaliteiten?

Eén groep jongeren is in het bijzonder interessant voor de betekenis van nationale identiteiten: de tweede generatie. Lange tijd was de tweede generatie in Nederland, de kinderen van migranten, nog te jong om te kunnen onderzoeken hoe hun transnationale identificatie en betrokkenheid zich vormt. Nu de tweede generatie in grote getale de volwassenheid bereikt, is onderzoek mogelijk naar hun transnationale betrokkenheid, los van die van hun ouders. Hierdoor kan worden beantwoord welke betekenis zij geven aan de herkomstlandidentiteit en het extraterritoriale staatsburgerschap en hoe deze zich verhouden tot hun identificatie met Nederland en hun Nederlandse nationaliteit.

Door de rol van buitenlandse inmenging in nationale identiteitskwesties expliciet in dit onderzoek te betrekken, te kijken naar de relatie tussen territoriale identiteiten en het perspectief van stedelijke jongeren centraal te stellen hoopt deze studie bij te kunnen dragen aan het debat over de rol van stedelijke identiteiten, nationale identiteiten en staatsburgerschap en over de herdefiniëring van soevereiniteit.

Onderzoeksvragen

In dit onderzoek staat de relatie tussen verschillende territoriale identiteiten centraal, wat inzicht moet geven in flexibiliteit van burgerschap. Flexibiliteit heeft in dit geval twee betekenissen. Enerzijds kan burgerschap flexibel zijn doordat, in het geval van de dubbele nationaliteit, burgers hun staatsburgersschappen strategisch inzetten. Afhankelijk van de omstandigheden en context geniet het ene staatsburgerschap de voorkeur boven het andere. Anderzijds kan burgerschap flexibel zijn omdat een ander schaalniveau voor identificatie naar voren wordt geschoven ten koste van de prominentie van het nationale niveau. Om inzicht te krijgen in de flexibiliteit van staatsburgerschap kijkt dit onderzoek zowel naar de horizontale relatie tussen twee nationale identiteiten (woonland en herkomstland) als naar de verticale relatie tussen de stedelijke en de nationale identiteit (woonplaats en woonland). Deze relaties worden vanuit het perspectief van bovenaf (de staten) en vanuit het individuele

perspectief van onderaf (de stedelijke jongeren) bekeken. De centrale vraag van het onderzoek luidt:

In hoeverre zijn stedelijke jongeren flexibele burgers? Hoe verhouden de stedelijke en de herkomstlandidentiteit zich tot de woonlandidentiteit?

Het onderzoek valt uiteen in drie deelvragen:

1. De eerste vraag betreft het perspectief van bovenaf, van de staten. Hoe vullen de Nederlandse overheid en de overheden van de herkomstlanden het staatsburgerschap en de nationale identiteit in en hoe verhouden deze invullingen zich tot elkaar? En wat is de rol van de stedelijke integratiecontext en de stedelijke identiteit?
2. De tweede vraag betreft de invulling die jongeren geven aan identificatie met de stad en het land waar zij wonen en hoe deze twee identiteiten zich tot elkaar verhouden. Zijn er verschillen te ontdekken op grond van herkomst, geslacht, leeftijd en opleidingsniveau?
3. De derde vraag betreft de invullingen die tweede generatie migrantenjongeren geven aan identificatie met hun woonland en het geboorteland van hun ouders en hoe deze twee identiteiten zich tot elkaar verhouden. Ook hier speelt de vraag of er verschillen zijn op grond van herkomst, geslacht, leeftijd en opleidingsniveau.

3.1 IDENTITEITEN VAN BOVENAF: BURGERSCHAPSREGIMES

Een belangrijk uitgangspunt van deze studie is dat beleid en instituties dienen als een leidraad voor het gedrag van burgers. Zij bepalen wat wel en wat niet mag. Daarnaast zijn zij ook richtinggevend in het proces van identiteitsvorming en de ideeën over burgerschap. Hierbij spelen niet alleen bepaalde rechten en plichten die worden gekoppeld aan lidmaatschap van de staat een rol, maar zijn ook de maatschappelijke en publieke discussies over burgerschap en identiteit van belang.

Om inzicht te krijgen in het perspectief van bovenaf wordt de staat in deze studie dan ook breed gedefinieerd. Het gehele burgerschapsregime onder de loep genomen. De term burgerschapsregime verwijst zowel naar institutionele als naar discursieve structuren (zie ook Koopmans & Statham 2005, Faist 2007). De institutionele structuur betreft allereerst de invulling en afbakening van de

verantwoordelijkheden van de staat (bijvoorbeeld een autoritair of democratisch regime, scheiding tussen kerk en staat of staatsgodsdienst). Daarnaast gaat het om de toekenning van staatsburgerschap: wie komt hiervoor in aanmerking en op grond waarvan, en wat zijn de rechten, plichten en verwachtingen van de staatsburgers. Bij de discursieve structuren gaat het om de onderliggende waardesystemen en overtuigingen rondom het thema van sociale integratie en nationale identiteit zowel in het politieke als in het bredere publieke debat over sociale integratie en de nationale identiteit. Hoe worden het integratiebeleid en de wijzingen daarbinnen beargumenteerd, gelegitimeerd en bediscussieerd? Voor de herkomstlanden ligt de nadruk op het diasporabeleid dat zij voeren. De term diaspora verwijst in dit geval naar een transnationale gemeenschap met een 'thuisland' en is dus niet beperkt tot groepen met een traumatische geschiedenis, zoals sommigen suggereren (Faist 2000: 197). Diasporabeleid verwijst naar het beleid van herkomstlanden om de band met de diaspora te versterken en op het verstrekken van rechten en plichten aan de diaspora om de betrokkenheid te ondersteunen (Gamlen 2006).

De verwachting is dat nationale invullingen van (staats)burgerschap van invloed zijn op identiteitsvorming. Nationale burgerschapsregimes kunnen echter niet los worden gezien van het internationale systeem van soevereine staten waarvan ze deel uitmaken. Staten hebben bij het definiëren van staatsburgerschap te maken met Europese regelgeving en een duidelijk aanwezige mensenrechtencultuur, maar ook met regelgeving in andere staten. Dit onderzoek kijkt naar de verhoudingen tussen verschillende burgerschapsregimes (herkomstland en woonland) en wat er gebeurt als deze burgerschapsregimes elkaar ontmoeten. De verwachting is dat juist deze ontmoetingen de gevoeligheden blootleggen rondom de soevereiniteit van nationale staten, zowel in het woonland als in het herkomstland.

3.2 IDENTIFICATIE VAN ONDERAF

Territoriale identiteiten verwijzen niet alleen naar een culturele verwantschap met een samenleving, bijvoorbeeld de Nederlandse, maar ook naar identificatie met het land zelf en de instituties die het land vertegenwoordigen, zoals de overheid. Idealiter vallen de sociaal-culturele identificatie, de politieke identificatie en de institutioneel gevormde identiteitscategorieën met elkaar samen. In werkelijkheid zijn er echter vaak spanningen tussen deze verschillende aspecten van territoriale identiteiten. Deze drie aspecten hebben telkens een emotionele en een gedragscomponent en zijn voor dit onderzoek als volgt gedefinieerd:

Sociaal-culturele identificatie

De emotionele component van dit aspect omvat gevoelens van verbondenheid, thuis, trots, veiligheid en de identificatie met een bepaalde bevolkingsgroep. De gedragscomponent omvat acties die de sociaal-culturele identificatie ondersteunen, zoals sociale contacten en toekomstplannen.

Politieke identificatie

De emotionele component van dit aspect omvat vertrouwen in instituties zoals de overheid, politieke partijen en de media en politiek zelfvertrouwen van de jongeren. De gedragscomponent bestaat uit: nieuwsconsumptie, stemgedrag en de betrokkenheid bij de politieke situatie.

Identiteitslabels

Met betrekking tot identiteitslabels kan een onderscheid worden gemaakt tussen institutioneel gevormde identiteitslabels (zoals allochtoon en autochtoon) en van onderaf gevormde identiteitslabels. In het onderzoek is aan jongeren gevraagd wat zij vinden van gangbare identiteitslabels die in het beleid en het publieke debat worden gebruikt en aan welke identiteitslabels zij zelf de voorkeur geven. Als uitgangspunt is in de vragenlijst gebruikgemaakt van de zogenaamde Moreno-vraag, waarbij twee territoriale identiteiten tegenover elkaar worden geplaatst (Moreno 2006). Voor dit onderzoek zijn de stedelijke identiteit en de herkomstlandidentiteit tegenover de woonlandidentiteit geplaatst.

3.3 DE AFBAKENING VAN DE ONDERZOEKSGROEP EN ONDERZOEKSLOCATIE

Het was voor deze studie niet mogelijk om meerdere steden en alle etnische groepen in het onderzoek te betrekken. De studie beperkt zich tot de grootstedelijke context van Amsterdam en vier groepen jongeren op grond van het geboorteland van hun beide ouders: Marokko, Turkije, Suriname en Nederland. De groep jongeren is daarnaast ook verder afgebakend naar leeftijd (18-30 jaar), geboorteland (Nederland) en woontijd in Amsterdam (minimaal 5 jaar). Deze keuzes worden hieronder toegelicht.

Woonplaats Amsterdam

Er zijn verschillende redenen waarom Amsterdam een interessante onderzoekslocatie is voor de relatie tussen territoriale identiteiten. Allereerst kent Amsterdam een veelheid aan nationaliteiten, leeftijden, godsdiensten

enzovoorts. Deze superdiversiteit is kenmerkend voor Amsterdam (Slot & Janssen 2010). De stad is niet alleen de container waar al deze verschillende levensstijlen en culturen samenkomen, maar produceert ook verschillen en brengt identiteiten samen (Isin 2002). Juist daardoor zijn grote steden interessant voor onderzoek naar de relatie tussen verschillende identiteiten. Ten tweede zijn tweede generatie migrantenjongeren voornamelijk stadskinderen. Zij wonen vooral in de grote steden, waar bovendien hun aandeel toeneemt. Een grote stad als Amsterdam is daarom een voor de hand liggende keuze bij onderzoek naar de identificatie van tweede generatie migrantenjongeren. Op dit moment is bijna de helft van de Amsterdammers van buitenlandse herkomst (O+S 2008). Onder jongeren tot 24 jaar is dit percentage veel hoger. Een ruime meerderheid (61%) van de Amsterdamse jongeren is van buitenlandse herkomst. De tweede generatie vormt een groot en groeiend deel van de jongeren en is belangrijk voor de sociale verhoudingen in Amsterdam in de toekomst.

Amsterdam is een stad die veel jongeren aantrekt, die niet in Amsterdam zijn geboren. Zij komen naar Amsterdam om te studeren of om er te gaan werken. Veel vaker dan de tweede generatie migrantenjongeren zijn de jongeren van Nederlandse herkomst buiten Amsterdam geboren. De woonduur in de stad kan van invloed zijn op de identificatie van jongeren met Amsterdam en de Amsterdammers. Om de verschillen in woonduur enigszins te beperken en jongeren die voor een korte tijd in Amsterdam wonen uit te sluiten is ervoor gekozen alleen jongeren die minimaal vijf jaar aaneengesloten in Amsterdam wonen in het onderzoek op te nemen.

Jongvolwassenen; 18-30 jaar

Een aanzienlijk deel van de tweede generatie migrantenjongeren heeft inmiddels de volwassenheid bereikt, maar het is echter nog altijd een hele jonge groep. Meer dan negentig procent van de tweede generatie Marokkanen en Turken en ruim 86 procent van de tweede generatie Surinamers is jonger dan 30 jaar (CBS 2009, beide ouders geboren in het buitenland). Voor dit onderzoek is gekozen voor de wat oudere groep jongeren, de jongvolwassenen van achttien tot dertig jaar. Er zijn verschillende redenen om een wat oudere groep te onderzoeken. Op achttienjarige leeftijd is de identiteitsvorming en de bijbehorende verwarring al geruime tijd aan de gang, waardoor zij beter kunnen reflecteren op dit proces. Achttien jaar is ook de kiesgerechtigde leeftijd en is dan ook een belangrijke drempel voor politieke betrokkenheid en politieke identificatie.

Geboren in Nederland en van Nederlandse, Marokkaanse, Turkse en Surinaamse herkomst

Om het mogelijk te maken verschillen in herkomst in het onderzoek te betrekken, zijn de vier grootste groepen jongvolwassenen naar herkomstland onderzocht. Alleen de jongvolwassenen die zijn geboren in Nederland en waarvan beide ouders zijn geboren in Nederland, Marokko, Turkije of Suriname zijn opgenomen in het onderzoek. In de huidige grootstedelijke context waarin de jonge generatie autochtonen zeker geen meerderheid meer vormt, is het achterhaald om de autochtone groep als norm te hanteren. De jongvolwassenen van Nederlandse herkomst zijn in dit onderzoek dan ook bewust geen referentiegroep, maar een afzonderlijke onderzoeksgroep. De verwachting is dat de vier groepen verschillen, omdat zij te maken hebben met andere politieke situaties in het geboorteland van de ouders en anders worden gedefinieerd in het Nederlandse maatschappelijke en politieke debat.

Onderzoek en beleidsstatistieken gebruikt verscheidene definities van de tweede generatie. Bij een brede definitie wordt iemand tot de tweede generatie gerekend als ten minste één van de ouders in het buitenland is geboren en de persoon zelf in het woonland is geboren. In sommige gevallen wordt deze definitie uitgebreid tot iedereen van wie één van de ouders in het buitenland is geboren en zelf in het woonland is geboren of voor het zesde levensjaar is gekomen. In dit onderzoek is ervoor gekozen een strengere definitie aan te houden. Voor de vergelijkbaarheid zijn daarom alleen degenen die zelf in Nederland zijn geboren en van wie beide ouders in Marokko, Turkije of Suriname zijn geboren, meegenomen in het onderzoek.

3.4 ONDERZOEKSAANPAK

Het onderzoek bestaat uit twee delen, die elk een ander perspectief op de territoriale identiteiten blootleggen: het perspectief van bovenaf van de staten en het perspectief van onderaf van de jongvolwassenen. Beide perspectieven vragen om andere onderzoeksmethoden.

Van bovenaf: beleid en publiek debat

Voor het perspectief van bovenaf (de verschillende burgerschapsregimes) is gebruik gemaakt van divers onderzoeksmateriaal, zoals bestaande wet- en regelgeving, beleidsstukken, officiële toespraken van of gepubliceerde interviews met beleidsmakers en politici, krantenartikelen en online fora.

Daarnaast is gebruik gemaakt van beschikbare literatuur op het gebied van de burgerschapsregimes van Nederland, Marokko, Turkije en Suriname.

Van onderaf: vragenlijsten en interviews

Om het perspectief van onderaf (vanuit de jongeren) in beeld te brengen is gebruik gemaakt van vragenlijsten en interviews. De vragenlijst bevatte vragen over de politieke en sociaal-culturele identificatie met Amsterdam, Nederland en indien relevant het geboorteland van de ouders. Daarnaast waren er ook vragen over de sociaaldemografische achtergrond van de respondenten (leeftijd, opleidingsniveau, geboorteplaats, gezinssituatie e.d.) en hun religieuze overtuiging (zie bijlage 1). Voor de aanvullende diepte-interviews was, op grond van de resultaten uit het enquêteonderzoek, een itemlijst opgesteld van onderwerpen die in de gesprekken aan de orde moesten komen (zie bijlage 2). Tijdens de interviews stelde ik zo weinig mogelijk directe vragen, maar vroeg door op de identiteitslabels, ervaringen en thema's die de respondent zelf naar voren bracht.

Voor het enquêteonderzoek werd een gestratificeerde a-selecte steekproef getrokken uit de gemeentelijke Basisadministratie Amsterdam (GBA) (hierna grote steekproef), die daarna is aangevuld met een kleinere gestratificeerde steekproef in een aantal concentratiebuurten (hierna kleine steekproef). In totaal werden ruim vijfduizend jongvolwassenen uit het GBA getrokken. Al deze jongvolwassenen hebben allereerst in de periode april 2007 tot en met november 2007 een brief ontvangen van de Gemeente Amsterdam waarin het onderzoek werd aangekondigd. Vervolgens is een groep interviewers van Onderzoeksbureau Labyrinth aan de slag gegaan om de jongvolwassenen te bereiken voor een face-to-face interview. Zij bezochten daarvoor meerdere malen en op diverse tijdstippen de in het GBA geregistreerde woonadressen van de jongvolwassenen in de steekproef. Wegens enigszins tegenvallende respons en grote afstanden tussen de adressen was het noodzakelijk de grote steekproef aan te vullen met een kleinere steekproef uit enkele 'concentratiebuurten' waar veel jongvolwassenen van Marokkaanse, Turkse of Surinaamse herkomst wonen. Dit leverde echter niet het gewenste resultaat op. Veel jongvolwassenen waren moeilijk te bereiken.

Om een grotere groep jongvolwassenen te bereiken verstuurde de gemeente opnieuw een brief aan alle jongvolwassenen in de steekproef met wie nog geen face-to-face interview was gehouden. In deze brief werden zij uitgenodigd de vragenlijst op internet in te vullen. Zij ontvingen een unieke inlogcode, zodat iedere aangeschreven persoon slechts één keer de vragenlijst kon invullen. Als dank voor hun deelname werd hen een cadeaubon van tien euro in het

voorzicht gesteld. Deze aanpak zorgde ervoor dat in een relatief korte periode toch nog veel jongvolwassenen uit de steekproef werden bereikt.

In de periode oktober 2007 tot en met februari 2008 zijn de jongvolwassenen die in de vragenlijst hadden aangegeven te willen deelnemen aan vervolgonderzoek via e-mail benaderd voor een aanvullend diepte-interview. Zij beslisten zelf waar zij het interview wilden laten plaatsvinden. Dit kon zijn bij hen thuis, op de universiteit, in een horecagelegenheid, in hun eigen werkomgeving of op iedere andere locatie die hen geschikt leek. De interviews varieerden in lengte van ongeveer een uur tot maximaal drie uur.

3.5 RESPONS EN REPRESENTATIVITEIT

Het enquêteonderzoek

In totaal hebben 1.268 Amsterdamse jongvolwassenen de vragenlijst ingevuld. Ongeveer een kwart (26%) van de vragenlijsten is face-to-face afgenomen. Bijna driekwart (73%) van de respondent vulde de vragenlijst zelf op internet in. Slechts een enkeling heeft gebruik gemaakt van de mogelijkheid de vragenlijst schriftelijk in te vullen en terug te sturen. In totaal is er een respons behaald van bijna een kwart (24,5%). De respons was het hoogst onder jongvolwassenen van Nederlandse herkomst en het laagst onder jongvolwassenen van Turkse herkomst (zie tabel 3.1). Een klein deel van de respondenten viel niet in de doelgroep en een deel van de vragenlijsten was niet volledig of onzorgvuldig ingevuld. Hierdoor zijn uiteindelijk 1.132 ingevulde vragenlijsten gebruikt voor de analyses.

Tabel 3.1 Respons, omvang steekproef en netto respons

Geboorteland ouders	% response	Omvang steekproef	Opgenomen voor analyse: netto respons
Nederland	32,3	1.123	318
Marokko	22,4	1.422	299
Turkije	20,9	1.306	259
Suriname	22,7	1.316	257
Totaal	24,5	5.167	1.132

Gezien de hoge non-respons is het belangrijk mogelijke selectiviteit in de respons op te sporen. Door selectie in de non-respons kan er een oververtegenwoordiging of juist een ondervertegenwoordiging van bepaalde subgroepen ontstaan. Exacte

en beschikbare gegevens wat betreft samenstelling van de gehele doelgroep naar leeftijd en geslacht maken controle op deze variabelen mogelijk. Vrouwen en 25-30 jarigen bleken oververtegenwoordigd in de respons (zie tabel 3.2). Op grond van de gegevens is een weging toegepast op het databestand. Dit betekent dat groepen die ondervertegenwoordigd zijn, bijvoorbeeld jonge mannen van Marokkaanse herkomst een gewicht groter dan 1 krijgen toebedeeld. Groepen die oververtegenwoordigd zijn krijgen een gewicht kleiner dan 1. Op deze manier blijft het totaal aantal respondenten gelijk.

Tabel 3.2 Respons op basis van leeftijd en geslacht vergeleken met totale populatie doelgroep
(in % naar geboorteland ouders)

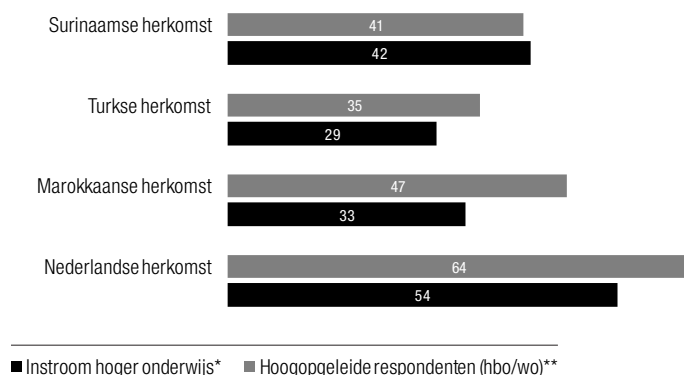
	Geboorteland ouders							
	Nederland		Marokko		Turkije		Suriname	
	Doelpop.	Resp.	Doelpop.	Resp.	Doelpop.	Resp.	Doelpop.	Resp.
18 t/m 24 man	21,5	17,5	34,9	23,7	34,0	25,2	33,1	23,1
25 t/m 30 man	26,9	29,0	15,4	12,7	19,7	23,6	15,9	11,0
18 t/m 24 vrouw	20,6	17,5	34,2	37,8	29,0	32,8	32,3	40,0
25 t/m 30 vrouw	30,9	36,0	15,5	25,8	17,3	18,4	18,7	25,9
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
N	36.796	314	7.185	291	4.002	250	6.749	255

Bron: O+S steekproefkader & IDA Amsterdam

Uit verschillende enquêteonderzoeken blijkt dat laagopgeleiden vaak ondervertegenwoordigd zijn in enquête onderzoeken (Stoop 2005). Er zijn echter geen cijfers over de verdeling naar opleidingsniveau van de gehele onderzoekspopulatie. Wel konden de cijfers worden vergeleken met de instroom in het hoger onderwijs (Integratiekaart 2006) van 18, 19 en 20 jarigen om een indicatie te krijgen van de verdeling naar hoog (hbo/wo) en laag- tot middenhoogopgeleid in de vier groepen. De hoogopgeleiden (hbo/wo) lijken iets oververtegenwoordigd in de respons (zie figuur 3.1). Dit kan echter ook het gevolg zijn van de precieze doelgroep: geboren in Nederland en een strikte definitie van herkomst (op grond van beide ouders). De integratiekaart gebruikt een andere definitie voor de tweede generatie: zelf of minimaal één van de ouders geboren in Marokko, Turkije of Suriname. Door de beperkte vergelijkbaarheid is ervoor gekozen geen weging op grond van dit kenmerk aan te brengen.

Na weging kunnen, met in acht neming van de beperkingen die hierboven zijn geschetst, de resultaten van de enquête representatief worden geacht voor de onderzoekspopulatie op grond van leeftijd, geslacht en opleiding. Dit neemt echter niet alle zorg over de hoge non-response weg. De verwachting is dat jongvolwassenen die geïnteresseerd zijn in het onderwerp en zich bezighouden met integratie of diversiteit zijn oververtegenwoordigd in dit onderzoek. Voor een deel van de jongeren werd hun deelname overigens vooral door de financiële prikkel bepaald en niet zozeer door interesse in het onderwerp. Dit werd duidelijk toen ik de respondenten benaderde voor deelname aan de diepte-interviews. Sommigen waren alleen bereid tot deelname aan vervolgonderzoek als hier een financiële vergoeding tegenover zou staan.

Figuur 3.1 Selectiviteit van de enquête respons op basis van opleidingsniveau
(in % naar geboorteland ouders / herkomstgroep)

* bron: IB-groep, SSB in Integratiekaart 2006

** na weging op grond van geslacht en leeftijd

De interviews

Ruim vijfhonderd jongvolwassenen zijn via e-mail benaderd voor het afnemen van een vervolginterview naar aanleiding van de door hen ingevulde enquête. In totaal kwamen er 120 reacties op mijn e-mailverzoek: 66 afwijzingen en 54 afspraken. De 54 afspraken leidden tot 50 succesvol afgeronde interviews. Er zijn verschillende redenen voor het beperkte aantal reacties en toezeggingen. Allereerst bleken verschillende e-mailadressen niet (meer) te werken. Verder zijn e-mails een zeer anonieme manier om mensen te benaderen, waardoor er weinig (sociale) druk bestaat om te antwoorden. De jongvolwassenen die wel reageerden, maar niet wilden meewerken, gaven hiervoor verschillende

redenen. Zij zagen af van deelname wegens persoonlijke omstandigheden zoals ziekte, zwangerschap, verhuizing, overlijden naaste, een drukke baan of studie. Daarnaast weigerde zoals gezegd een deel omdat een financiële vergoeding, zoals bij deelname aan de online enquête, ontbrak.

Alle vier groepen jongvolwassenen zijn vertegenwoordigd in het kwalitatieve deel van het onderzoek (zie tabel 3.3). Ook was er voldoende diversiteit op grond van geslacht en leeftijd. Net als in de enquête respons, zijn hoogopgeleiden in de geïnterviewde groep oververtegenwoordigd en zijn de lager opgeleiden ondervertegenwoordigd. Er is één specifieke groep die in het geheel niet bereikt is voor dit deel van het onderzoek, namelijk de laagopgeleide mannen van Marokkaanse herkomst. Het ontbreken van laagopgeleiden mannen van Marokkaanse herkomst in het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek kan de resultaten enigszins hebben beïnvloed. Dit is een groep die volop in de negatieve aandacht staat. De meiden doen het

Tabel 3.3 Respondenten kwalitatieve onderzoek

	n
Geboorteland ouders	
Nederland	13
Marokko	9
Turkije	13
Suriname	15
Nederland	13
Geslacht	
Man	22
Vrouw	28
Opleidingsniveau	
Laag / middenhoog opgeleid	17
Hoogopgeleid (hbo / wo)	33
Leeftijd	
18-24	23
25-31	27

goed op school, maar de jongens van Marokkaanse herkomst blijven achter (CBS 2008, Crul & Pásztor 2007). Daarnaast wijzen onderzoeken op de hoge criminaliteitscijfers onder, en overlast door, jongens van Marokkaanse herkomst (Korf 2001, Van San & Leerkes 2001, Blom e.a. 2005). De media spreekt bijvoorbeeld over ‘Marokkaanse raddraaiers’, ‘Marokkaanse probleemjongens’ en zelfs van ‘Marokkaanse straatterroristen’.⁶ Dit kan van invloed zijn op de identificatie met woonplaats, woonland en herkomstland van deze jongens en de identiteitslabels die zij gebruiken. Hun perspectief mist in het kwalitatieve gedeelte van dit onderzoek. De interviewrespondenten zijn geen representatieve groep,

⁶ Marokkaanse raddraaiers aanspreken op gedrag, *De Volkskrant*, 21 november 2008. Hé jochie, goed werk afgeleverd vandaag; Marokkaanse probleemjongens moeten aan de slag, *NRC Next*, 21 oktober 2008. Wilders gebruikt “Marokkaanse straatterroristen” in het debat naar aanleiding van problemen met een groep jongens van Marokkaanse herkomst in Gouda. Hierover werd bericht in de media: Wilders valt toch weer het meeste op; Eerste dag Politieke beschouwingen, *NRC Next*, 18 september 2008.

daarvoor is het aantal ook te klein. De interviews zijn dan ook vooral bedoeld om de resultaten die uit de enquête naar voren kwamen te kunnen duiden. Daarnaast bieden deze gesprekken aanknopingspunten voor aspecten van identiteitsvorming die niet gemakkelijke via enquêtevragen naar voren kunnen worden gebracht.

3.6 OVER DE ROL VAN DE ONDERZOEKER

Alle interviews zijn door mijzelf afgenomen en mijn aanwezigheid kan de uitkomsten op verschillende manieren hebben beïnvloed. Voor een groot deel van de jonge Amsterdammers in dit onderzoek ben ik anders. Zo ben ik geen geboren en getogen Amsterdammer, zoals velen van hen. Ook ben ik geen allochtoon zoals een groot deel van de respondenten. Daarnaast werk ik op de universiteit, een wereld die lang niet bij alle jonge Amsterdammers bekend is. Het feit dat de respondenten mij als ‘anders’ classificeerden kwam in verschillende interviews aan de orde. Ik hoor blijkbaar bij de groep ‘*jullie Hollanders*’. Mensen zoals ik, krijgen immers haast nooit vragen over hun herkomst. Daarom ben ik anders. Een allochtoon is niet blond en blank en heeft geen blauwe ogen, zoals ik. Respondenten wezen mij daar ook op: ‘Dat komt toch door je kleurtje. Of doordat je er weer anders uitziet dan bijvoorbeeld jij. Dat mensen heel vaak zoiets hebben van, ja maar, hè, waar kom je dan oorspronkelijk vandaan?’

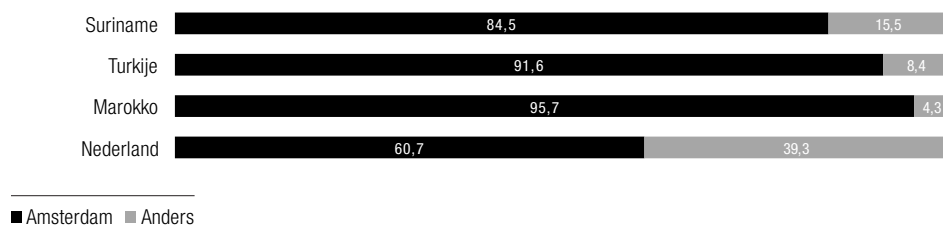
Tegelijkertijd zijn er ook veel overeenkomsten tussen de respondenten en mij en komen onze belevingswerelden dichtbij elkaar. We vallen in dezelfde leeftijdscategorie, wonen in Amsterdam, wonen soms in dezelfde buurt, hebben gestudeerd aan dezelfde universiteit, of gaan uit naar dezelfde kroegen of clubs. Tijdens de gesprekken was ik dan ook vaak zowel outsider als insider, of werd ik van outsider ineens meer insider. Voorafgaand aan de interviews vertelde ik slechts weinig over mezelf. Aan het einde van het interview kwamen er vaak vragen over mijn achtergrond. In deze nagesprekken bleek meer dan eens dat veronderstelde verschillen, ineens minder verschillend zijn in de ogen van de respondent. Een verschil veranderde soms zelfs in een overeenkomst. Als ik Anja van Surinaams-Hindoestaanse herkomst na het interview vertel over het dorp in Zeeland waar ik ben opgegroeid, en hoe ik op mijn achttiende in de grote stad Amsterdam terecht kwam, merkt zij op dat ik eigenlijk, net als zij, tussen twee culturen in zit. Zij ziet zichzelf als ‘tussen twee culturen’, tussen de Nederlandse en de Hindoestaanse cultuur. Maar ik zit volgens haar ‘tussen de dorpse en de stadse cultuur’.

Dat ik in een dorp ben opgegroeid en autochtoon ben was geen barrière voor de jongvolwassenen om soms openlijk hun kritiek te uiten op autochtonen en op ‘de dorpelingen’. Juist de kritiek op de culturele diversiteit in Amsterdam en op ‘allochtonen’ lag gevoelig. Eén van de respondenten die zich hierover kritisch had uitgelaten en zich soms niet meer thuis voelde in de buurt waar hij woonde nam meerdere keren contact met mij op. Allereerst om te vragen of hij ‘toch niet te negatief was geweest’ en ‘wat anderen allemaal hadden geantwoord’, en daarna nog een keer om mij op het hart te drukken nooit zijn naam en werkkring openbaar te maken. Hij wilde geen last met zijn uitspraken. Mogelijk zijn deze gevoelens in het onderzoek onderbelicht, mede doordat jongeren bang zijn weg te worden gezet als racist of als iemand die discrimineert.

3.7 KENNISMAKING MET DE JONGE AMSTERDAMMERS

De samenstelling van de vier groepen jonge Amsterdammers in dit onderzoek naar opleiding, geboorteplaats, leeftijd, gezinssituatie, arbeidsituatie en religie toont een aantal grote verschillen. Allereerst is er een duidelijk verschil in samenstelling tussen jongvolwassenen van buitenlandse herkomst en de autochtone jongeren. De groep jongvolwassenen van buitenlandse herkomst is over het algemeen gemiddeld wat jonger en lager opgeleid dan de groep autochtone jongvolwassenen. Maar dit zijn niet de enige verschillen. De tweede generatie migrantenjongeren in dit onderzoek zijn ook veel vaker geboren en getogen in Amsterdam dan de jongvolwassenen van Nederlandse herkomst in dit onderzoek (figuur 3.2). Slechts een klein deel van de jongvolwassenen van Marokkaanse, Turkse of Surinaamse herkomst is buiten Amsterdam geboren. Onder de jongvolwassenen van Nederlandse herkomst is meer dan één derde (39%) niet in Amsterdam geboren.

Figuur 3.2 Geboorteplaats
(in % naar geboorteland ouders)

Leeftijd speelt een belangrijke rol als het gaat om de huidige woonsituatie van de jongvolwassenen (tabel 3.4). Een ruime meerderheid van de jongvolwassenen tussen de 18-24 jaar woont thuis bij zijn of haar ouders. Een kleinere groep is alleenstaand of woont samen zonder kinderen. Een enkeling van de 18-24 jarigen van Marokkaanse, Turkse of Surinaamse herkomst heeft kinderen. De verschillen in woonsituatie tussen de vier groepen jongvolwassenen zijn groter in de leeftijdscategorie 25-30 jaar. De 25-30 jarigen van Marokkaanse en Surinaamse herkomst wonen veel vaker nog thuis bij hun ouders dan de jongvolwassenen van Nederlandse en Turkse herkomst. Ongeveer één derde (30%) van de jongvolwassenen van Marokkaanse en Surinaamse herkomst in die leeftijdscategorie woont thuis bij hun ouders. Onder de jongvolwassenen van Nederlandse herkomst is dit slechts zeven procent en onder de jongvolwassenen van Turkse herkomst dertien procent. De 25-30 jarigen van Turkse herkomst zijn veel vaker dan de anderen samenwonend of getrouwd met kinderen. En de 25-30 jarigen van Nederlandse herkomst zijn vaker alleenstaand of samenwonend dan wel getrouwd zonder kinderen dan de jongvolwassenen van Marokkaanse, Turkse of Surinaamse herkomst in dezelfde leeftijdscategorie.

Tabel 3.4 Woonsituatie

(in % naar geboorteland ouders en leeftijdsgroep)

	Nederland		Marokko		Turkije		Suriname	
	18-24	25-30	18-24	25-30	18-24	25-30	18-24	25-30
Thuiswonend	67,7	6,6	64,2	30,0	67,1	13,0	78,3	28,7
Alleenstaand zonder kinderen	12,8	34,1	9,0	23,3	5,7	10,9	7,2	21,8
Alleenstaand met kinderen	0,0	1,6	0,5	4,4	0,6	4,3	1,8	14,9
Samenwonend/getrouwd zonder kinderen	12,0	36,8	7,0	12,2	5,1	16,3	1,8	14,9
Samenwonend/getrouwd met kinderen	0,0	14,8	3,5	26,7	3,8	50,0	1,8	16,1
Anders	7,5	6,0	15,9	3,3	17,8	5,5	9,0	2,2
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100

Ook als het gaat om arbeidssituatie of opleiding speelt leeftijd een belangrijke rol (tabel 3.5). De meerderheid van de 18-24 jarigen volgt op dit moment een opleiding. Er zijn geen grote verschillen tussen de vier groepen jongvolwassenen. Onder de 18-24 jarigen van Nederlandse herkomst is het aandeel dat werkt wat groter, maar dit kan verklaard worden doordat deze groep gemiddeld wat ouder is. Onder de 25-30 jarigen is een ruime meerderheid werkzaam in

voltijd of deeltijd. De 25-30 jarigen van Turkse herkomst volgen minder vaak een opleiding voltijd of naast een parttime baan dan de andere 25-30 jarigen. Ook houden zij zich, vaker dan de andere jongvolwassenen, hoofdzakelijk bezig met de huishoudelijke en zorgtaken. Dit is te verklaren doordat zij ook veel vaker al getrouwd zijn en kinderen hebben (tabel 3.4).

Tabel 3.5 Arbeids- of opleidingsituatie die het meest van toepassing is
(in % naar geboorteland ouders en leeftijdsgroep)

	Nederland		Marokko		Turkije		Suriname	
	18-24	25-30	18-24	25-30	18-24	25-30	18-24	25-30
Opleiding	59,8	11,0	69,3	17,1	65,1	9,0	71,9	11,8
Werk	25,7	71,4	18,1	59,1	18,7	65,1	14,6	70,6
Studeren en werken	4,5	7,7	5,0	5,7	7,1	2,2	6,7	4,7
Werkloos	3,8	1,1	0,5	5,7	3,2	5,6	2,4	8,2
Huishoudelijke/zorgtaken	0,0	3,3	1,0	3,4	1,3	9,0	0,6	2,4
Anders	6,1	5,5	6,0	9,1	4,5	9,0	3,7	2,4
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100

Er is een groot verschil tussen de jongvolwassenen van Nederlandse herkomst en de jongvolwassenen van buitenlandse herkomst wat betreft godsdienstige overtuiging (figuur 3.3). Onder de jongvolwassenen van Nederlandse herkomst rekent slechts een hele kleine groep (7%) zich tot een godsdienst, kerk of religieuze groepering. Onder de jongvolwassenen van Marokkaanse en Turkse herkomst is dat de overgrote meerderheid (93% en 83%). Bijna altijd rekenen zij zich tot de islam. De jongvolwassenen van Surinaamse herkomst nemen een middenpositie in; bijna de helft rekent zich tot een godsdienst, waarbij het christendom, het hindoeïsme en de islam het meest voorkomen.

Bij het analyseren van de resultaten van het enquêteonderzoek en het duiden van gevonden verschillen tussen de vier groepen jongvolwassenen is het belangrijk de hierboven beschreven verschillen tussen de groepen mee te nemen. Bij gevonden verschillen tussen groepen is steeds gecontroleerd of deze verklaard kunnen worden door verschil in opleidingsniveau, leeftijd en geslacht. Waar invloed van andere kenmerken werd verwacht zijn deze zoveel mogelijk meegenomen in de analyses.

Figuur 3.3 Behoren tot een godsdienst, kerk of religieuze groepering
(in % naar geboorteland ouders)

3.8 DE PRESENTATIE VAN HET ONDERZOEKSMATERIAAL

Aan het einde van dit hoofdstuk zijn nog een paar opmerkingen over de presentatie van de onderzoeksresultaten in dit proefschrift op zijn plaats. Allereerst is het belangrijk te benadrukken dat door de keuze van de specifieke onderzoeksgroep het onmogelijk is uitspraken te doen over alle jongvolwassenen in Amsterdam. Jongeren van andere herkomst, van gemengde herkomst of in het buitenland geboren hebben niet aan het onderzoek kunnen deelnemen. Ook sloot de eis van een woontijd van vijf jaar in Amsterdam een deel van de jongeren uit. De totale onderzoekspopulatie omvat ruim een derde van het totale aantal 18-30 jarigen in Amsterdam. De onderzoeksresultaten zijn dus niet representatief voor alle Amsterdamse jongvolwassenen. Daarom zullen de onderzoeksresultaten in de hierop volgende hoofdstukken per groep worden gepresenteerd.

Ondanks dat de onderzoeksresultaten in deze studie worden gepresenteerd op grond van het geboorteland van de ouders betekent het niet dat deze groepen homogeen en vastomlijnd zijn. Het is niet de bedoeling om deze identiteitslabels te herbevestigen, maar juist te zien hoe jongvolwassenen deze gebruiken of afwijzen. Het hoeft lang niet altijd zo te zijn dat herkomst bepaalde verschillen tussen de groepen jongvolwassenen verklaart. Het is belangrijk ook de diversiteit binnen de vier groepen te benadrukken. Bij verschillen tussen de groepen is altijd eerst gekeken of de verschillen verklaard kunnen worden door opleidingsniveau, leeftijd of geslacht. Als er significante verschillen zijn op grond van deze variabelen worden deze in de hoofdstukken genoemd. Bij de presentatie van de resultaten zijn in principe alleen de ‘valide antwoorden’ opgenomen in de figuren, dat wil zeggen dat de categorie ‘weet niet’ of de jongeren die geen antwoord hebben gegeven op de vraag niet worden meegenomen. Alleen in de gevallen dat meer dan vijf procent van de jongeren in deze categorie viel, is deze wel opgenomen in de betreffende figuren.

Alle namen van de geïnterviewde jonge Amsterdammers die aan het woord komen gefingeerd. Om de privacy van alle respondenten verder te garanderen heb ik ervoor gekozen geen expliciete vermeldingen te maken van de werkomgeving van de respondenten of andere activiteiten die hun identiteit mogelijkwijs aan de lezer zou kunnen onthullen.